

Dit is hier Bokrijk niet! Enkele gedachten over publieksgeschiedenis en erfgoed (2008)

Bokrijk kampt met zijn imago. Al te vaak wordt het Openluchtmuseum bestempeld als een zuiver toeristisch product. En al te snel wordt in de media gezegd dat een initiatief, dat modern en hip wil zijn, liefst niet op Bokrijk mag gelijken. Tegelijk is geschiedenis in. Dit heeft niet alleen te maken met zuivere interesse op zich voor geschiedenis en erfgoed, maar ook met een toegenomen aandacht voor de eigen identiteit. Wie zijn wij en waar komen wij vandaan? De omgang met het verleden, zowel in de publieke als in de persoonlijke sfeer, krijgt daarom meer en meer aandacht van historici, cultuursociologen en antropologen. Deze studiedag, i.s.m. het Instituut voor Publieksgeschiedenis van de Universiteit Gent, is opgebouwd rond een aantal themata die telkens vanuit andere invalshoeken aan bod komen: publieksgeschiedenis, musea, erfgoed, identiteit. "Dit is hier Bokrijk niet!" wil aantonen dat de ideeën die in het Openluchtmuseum van Bokrijk worden ontwikkeld erg modern zijn en anderen kunnen inspireren.

Wat is publieksgeschiedenis?

Geschiedenis, erfgoed en collectief geheugen zijn meer dan ooit actuele modebegrippen. Historici spelen steeds meer een publieke rol. Terecht werd de maatschappelijke relevantie van geschiedenis en cultuur-erfgoed op de agenda geplaatst. Publieksgeschiedenis is onlosmakelijk met deze ontwikkelingen verbonden. Het begrip publieksgeschiedenis is niet nieuw. Het is overgewaaid vanuit de Angelsaksische wereld waar het begrip public history al jaren gemeengoed is. Het legt de nadruk op de rol en de betekenis van geschiedenis in de samenleving. De publiekshistoricus koppelt vanuit dit gegeven aan zijn specifieke vakkennis ook de competentie om in te spelen op de wensen en de verwachtingen van zijn publiek. De belangstelling voor geschiedenis is groot. Ook de brede langten van de bevolking worden erdoor geboeid. Zij zijn op zoek naar hun persoonlijke geschiedenis, naar de geschiedenis van hun dorp, naar de geschiedenis van de gemeenschap waarin ze leven. In feite zijn ze op zoek naar de wortels van hun identiteit.

Overall in de maatschappij is geschiedenis aanwezig: in boeken, op de televisie en in films, in musea en monumenten, op vlooiemarkten en in heemkundige en historische kringen. Is dit enerzijds een gunstige ontwikkeling die veel mogelijkheden biedt, dan mogen wij toch niet vergeten dat deze meer populaire vormen van omgang met geschiedenis ook bijzondere problemen in zich dragen. Het is daarbij duidelijk dat de theoretische en historiografische opvattingen over de maatschappelijke betekenis van geschiedenis erg divers zijn en dat bijgevolg de oplossingen voor al die problemen zeer verscheiden zijn.

Publieksgeschiedenis en erfgoed

Een museum of een monument kan een stad, een dorp of een regio een basis geven. Zij verschaffen de mensen niet alleen de mogelijkheid oog in oog met de geschiedenis te komen of een boeiende historische sensatie te ervaren. Bovendien bieden zij een identiteit aan die regio, aan die stad of dorp, aan die gemeenschap, aan de mensen die er wonen. Erfgoed is immers de natuurlijke bemiddelaar tussen een samenleving en haar verleden, zelfs tussen het individu en zijn eigenste verleden.

Al te vaak wordt gezegd dat geschiedenis saai is, dat musea dor zijn en monumenten weinig boeiend. Maar geschiedenis en erfgoed zijn niet saai. Integendeel, voor een gepassioneerde

onderzoeker gaat een hele wereld open. Het brede publiek vraagt echter vaak om meer emotie dan de wetenschappelijke methode kan bieden. Hoe maken wij erfgoed zichtbaar en beleefbaar voor de hedendaagse mens? Hoe doorbreken wij de mythes? Hoe kunnen wij een historische sensatie bewerkstelligen, dwz, een vorm van emotionele betrokkenheid op het verleden, gestoeld op onderzoek en ervaring en wars van nostalgie en utopie? Het brede publiek is op zoek naar persoonlijke verhalen die de aandacht trekken en boeien. Dit heeft zo zijn gevolgen. “Reizen door de tijd” moet momenteel zowat de meest populaire metafoor zijn voor historische musea. In tentoonstellingen strijden voorwerp en vormgeving om de aandacht. Levende geschiedenis was nooit zo populair. De term “historical reenactment” leverde via google maar liefst 79.500 hits op. Geschiedenis en erfgoed hebben hun intrede gedaan in de vermaakindustrie.

Deze ontwikkelingen leiden tot specifieke problemen en dwingen de publiekshistoricus tot het maken van keuzes en het bieden van oplossingen. Hoeveel wetenschap wil de ‘consument’ tot zich nemen en hoeveel popularisering verdraagt de wetenschap? Waar ligt de grens tussen historische realiteit en historische fictie, tussen authenticiteit en constructie? Wordt de maatschappelijke relevantie van cultuur-erfgoed in het licht van de aantrekkelijkheid voor en participatie van het publiek niet stilaan een obstakel voor een juiste omgang met de geschiedenis? Met andere woorden, leidt de doorgedreven publiekswerking niet tot de verenging van geschiedenis, tot de creatie van een nieuwe geschiedenis, van een nieuw soort erfgoed, dat enkel appelleert aan de directe interesse van de ‘consument’? Hier ligt een belangrijke uitdaging. De selectie en de ordening van geschiedenis en erfgoed bepaalt voor een belangrijk gedeelte onze ‘identiteit’. Al wat wij verzamelen, bewaren en in een specifieke context vertellen of presenteren, reflecteert voortdurend wie wij zijn en hoe wij ons presenteren. Dit draagt onze identiteit uit en karakteriseert onze eigenheid. Daarom is het zo belangrijk dat voorafgaand de vraag wordt gesteld welke boodschap men wil uitdragen. Dit is niet louter een historische, maar ook een ethische en morele vraag.

Publieksgeschiedenis en het Openluchtmuseum Bokrijk

Historische objectiviteit bestaat uiteraard niet, al was het maar omdat iedere vraagstelling en ieder antwoord, en dus ook iedere keuze, wordt gedetermineerd door de eigenste persoonlijkheid van de vragensteller en de algemene tijdsgeest, zelfs indien men uitsluitend het verleden als referentiekader neemt. 50 jaar werking van het Openluchtmuseum Bokrijk toont dit aan. Dit neemt echter niet weg dat een objectiveerbare consensus kan ontstaan.

Voor mensen wordt het verleden in wezen ervaren in termen van het heden. Dit wil zeggen dat zij naar het verleden kijken vanuit hun eigenste wedervaren en hun zeer persoonlijke kennis van het heden. Het referentiekader is het leven zoals zij dat invullen en ervaren. Erg actueel is de sterke behoefte van de mensen aan monumenten en musea die dicht bij de eigen dagelijkse leefwereld staan en die het mogelijk maken de eigen herinneringen te toetsen, juist omdat men vanuit een persoonlijk en actueel referentiekader naar het verleden kijkt.

Het Openluchtmuseum Bokrijk beweegt zich tussen die objectiveerbare consensus van de historicus en het dagelijkse referentiekader van de modale bezoeker. Enerzijds gebeurt dit door de werkmethodeken zoals ‘museumspelen’ en levende geschiedenis. Anderzijds wordt veel aandacht geschonken aan het optrekken van het tijds kader tot de jaren 1960-1970. Het maakt geschiedenis toegankelijk en herkenbaar.

